

JUNI 2007

Dimensionering av lärarutbildningen

- för ökad kvalitet och likvärdighet

Månd. 17/11
900 → 1150 Tema i
anläg.
1200 →
Fred. 9

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND
STUDERANDEFÖRENING

INNEHÅLL

Inledning	1
Sammanfattning	2
Dimensionering av högre utbildning	3
Lärarytbildningen, likvärdigheten och skolväsendet	4
Lokalisering	5
Bristerna i lärarytbildningen	7
Flexibilitet och kvalitet	7
Likvärdighet	8
För få disputerade lärarytbildare	9
LR Studs förslag – för ökad kvalitet och likvärdighet	10
Halvera antalet lärosäten med lärarytbildnin	10
Minska antalet utbildningsplatser	10
Upprätta ett tydligt och ansvarsfullt huvudmannaskp	11
Referenser	12

Inledning

Mycket har förändrats i den svenska lärarutbildningen på relativt kort tid och nya förändringar är ständigt påkallade, nu senast i och med anpassningen av lärarutbildningen till Bolognaprocessen.

Att lärarutbildningen har en viss särställning i jämförelse med andra universitets- och högskoleutbildningar är tydligt; ingen annan utbildning i Sverige kan anses vara ett politiskt-ideologiskt slagträ av samma dignitet. Parallellt med detta kräver också skolväsendet, och skolpolitiken, ett stort mått av långsiktighet; det är inte hälsosamt vare sig för staten, samhälls- eller näringslivet att det råder oro inom skolsystemet. Men vi kan inte heller acceptera att det råder brister.

En brist i det svenska skolsystemet som har framhållits av många aktörer, och som varit en ständigt återkommande kritik under främst slutet av 1900-talet, är att diskussionen om, och beskrivningen av vad, som är skolans egentliga uppdrag mer och mer har förskjutits. Från att ha varit statens redskap att förmedla nödvändiga kunskaper till kommande generationer, till att vara en sorts kommunal barn- och ungdomsomsorg.¹ Om ett sådant utvecklingsmönster går att skönja i skolväsendet är det också rimligt att tänka sig att detsamma går att återfinna i utvecklingen av lärarutbildningen.

Lärarnas Riksförbunds Studerandeförenings (LR Studs) mening är att det förhåller sig på detta vis; en förändring har skett i lärarutbildningen som sådan och i synen på dess uppdrag. Förr var lärarutbildningen ett reservat för några få och den anordnades endast vid ett fåtal lärarhögskolor i landet. I nuläget är lärarutbildningen – tyvärr – en utbildning som ges vid en uppsjö av lärosäten, med ett platsantal som vida överskrider både antalet sökande och samhällets behov.

Under Almedalsveckan 2007 tar vi upp problemet till diskussion: Vad innebär egentligen dimensioneringen och lokaliseringen av lärarutbildningen för dess kvalitet? Vilka effekter har detta på skolväsendet som sådant? Hur bör den överordnade utbildningspolitiken i allmänhet, och lärarutbildningspolitiken i synnerhet, utformas för att nå bästa möjliga resultat?

I följande diskussionsunderlag ger vi en bakgrund till dessa frågeställningar och vårt förslag till hur problemen kan lösas.

Daniel Hjert
Ordförande Lärarnas Riksförbunds Studerandeförening (LR Stud)

1) Se exempelvis Larsson, 2000, passim för resonemanget om skolan som en kommunal ungdomsomsorg samt Johansson, 2007, om socialdemokratins hitintills rådande fokus i dess skolpolitik.

Sammanfattning

Bristerna i lärarutbildningen är stora. Det behövs en översyn av hela utbildningen och därefter åtgärder. Några av de problemområden som diskuterats är kravnivåerna i utbildningen, den stora flexibiliteten och de därtill hörande olikheterna i utbildningens innehåll och utformning på olika lärosäten.

Enligt Lärarnas Riksförbunds Studerandeförening (LR Stud) finns det ett akut behov av en översyn och reformering av lärarutbildningen. Både utbildningens innehåll och dimensionering måste ses över. Detta är nödvändigt då vi menar att dimensioneringen starkt påverkar utbildningens kvalitet.

En överdimensionering av utbildningen leder enligt LR Stud till sänkta krav i utbildningen, lägre antagningskrav och i slutänden lärare med skiftande kvalitet i sin utbildning. Det vill säga till en lärarutbildning som inte är likvärdig. En lärarutbildning som inte är likvärdig leder till att vi får lärare av alltför skiftande kvalitet och därmed omöjliggörs också en nationellt likvärdig skola.

LR Stud framför därför tre krav för en förbättrad lärarutbildning och en likvärdig skola:

- Halvera antalet lärosäten med lärarutbildning
- Minska antalet utbildningsplatser
- Upprätta ett tydligt och ansvarsfullt huvudmannaskap

Dimensionering av högre utbildning

Under de senaste åren har frågan om dimensioneringen av den högre utbildningen i Sverige vuxit sig stark i studentkretsar. Framväxten av kritiken har grundat sig på ett kompakt motstånd mot en allt för stor utbyggnation av densamma. Detta har tydligt synts i organisationer såsom Sveriges Förenade Studentkårer (SFS), vilka hade detta som en av sina fokusfrågor för verksamhetsåret 06/07, samt hos SACO Studentråd, vilka bland annat behandlade denna fråga under Almedalsveckan 2006.

Kritiken från studentvärlden mot utbyggnaden av den högre utbildningen har sitt ursprung i den förra regeringens uppsatta mål att hälften av alla personer i en årskull ska ha påbörjat högskolestudier innan de har fyllt 25 år.² Utanför studentvärlden mottogs detta förslag på olika sätt. Intressant att notera i efterhand är hur olika det mottogs i de fackliga organisationerna: TCO ställde sig positivt till målet medan exempelvis SACO-anslutna Lärarnas Riksförbunds ordförande Metta Fjelkner tillsammans med LOs ordförande Wanja Lundby-Wedin krävde att regeringen skulle dra tillbaka målsättningen.³

Tillsammans med denna fråga har också kritik framförts mot det resurstilldelningssystem (ersättning baserat på antal helårsstudenter och helårsprestationer) som infördes i och med 1993 års högskolereform, allt underordnat en vilja att få universitet och högskolor i allmänhet, och utbildningspolitiken i synnerhet, att fokusera mer på kvalitet än kvantitet.

I skrivande stund är dimensioneringen av den svenska högskolan starkt decentraliserad. Den kontroll statsmakterna har kommit till uttryck genom att de fastställer de generella ramarna i form av anslag till respektive lärosäte, takbelopp för grundutbildningen, ersättningsbelopp per helårsstudent och helårsprestation samt mål för antal avlagda examina. Inom dessa ramar är det sedan upp till lärosätena att besluta vilka utbildningar som ska erbjudas samt hur många utbildningsplatser respektive kurs eller program ska ha.⁴

Enligt systemets kritiker så finns det starka inneboende krafter som drar åt en fokusering på kvantitet snarare än kvalitet. Detta är en kritik som även Högskoleverket stämmer in i.

En slutsats av Högskoleverkets snart sexåriga utvärderingsverksamhet av kvaliteten i högskolans utbildningar är att det behövs en högre grad av profilering, samverkan och koncentration. En bättre anpassning efter arbetsmarknadens behov behövs också. Dagens resurstilldelningssystem stimulerar inte i riktning mot sådana förändringar.⁵

2) Ett mål som, trots kompakt motstånd, i viss mån bibehållits inom socialdemokratien. Se exempelvis riksdagsmotion 2006/07:Ub339, "Det livslånga lärandet", av Kerstin Engle med flera (s) [<http://www.riksdagen.se>].

3) Se Lundby-Wedin & Fjelkner, 2005 samt Preisz & Nordh, 2006.

4) Högskoleverket, 2006a, s.11. I sin avslutande rapport av denna sexåriga granskning konstaterar Högskoleverket att det nya system som nu utreds måste skilja sig avsevärt från sin föregångare, detta för att lärosätena inte ska fortsätta på "den inslagna vägen" (Högskoleverket, 2007b, s. 90f).

5) Högskoleverket, 2006a, s. 12.

SACOs samhällspolitiska chef Gunnar Wetterberg har uppmärksammat frågan, han riktar särskild uppmärksamhet på viljan till en expansion av högskolan. I en rapport fokuserar han på detta tillsammans med den frihet universiteten och högskolorna nu har när det gäller dimensionering av utbildningar.

Det märkliga med de senaste tio-femton årens expansion är att högskolan utvidgats utan att det funnits någon genomtänkt struktur och föreställning om hur den högre utbildningen ska samspela med sin omvärld. Tidigare föregicks, eller kombinerades, tillväxten med stora utredningar om hur högskolan skulle utformas. De senaste åren har nya orter tillkommit, antalet platser ökat och nya universitet utnämns på ett långt mer ad hoc-betonat vis.⁶

Det som Wetterberg ser som det största problemet i denna utveckling är det faktum att det som hitintills varit den svenska högskolans styrka – att det inte spelar någon roll för en arbetsgivare om de anställer någon från Lund, Stockholm eller Göteborg då alla håller samma klass – nu riskerar att urholkas. Detta menar Wetterberg kan ske just genom det faktum att högskolans resurser används osystematiskt, vilket riskerar kvaliteten på många orter, något som i slutänden skulle kunna leda till A- och B-universitet som i många andra länder.⁷

Läroutbildningen, likvärdigheten och skolväsendet

Om vi begrundar detta och applicerar problemställningen på läroutbildningen så kommer vi att inse att en liknande situation för läroutbildningen skulle kunna vidga problemet till oanade höjder. Vad som avses är det faktum att läroutbildningen inte endast direkt berör de studenter som läser vid en utbildning eller examineras därifrån, utan den berör också lärostudenternas blivande elever.⁸

När det svenska skolväsendet kommunaliserades i slutet av 1980-talet så handlade den avslutande riksdagsdebatten mycket om hur en fortsatt likvärdighet i skolväsendet skulle kunna garanteras. Dåvarande skolminister Göran Persson uppställde sex faktorer som skulle garantera detta. Bland dessa återfanns exempelvis en tydlig läroplan, ett statsbidragssystem specialdestinerat för skolverksamheten, ett utvärderings-system och en uppföljning som tydligt visar på utfallet av insatserna samt en "läroutbildning som är likvärdig över hela landet".⁹

Upprätthållandet av en likvärdig läroutbildning är ett av de instrument staten har för att se till att skollagens stadga om skolväsendets likvärdighet¹⁰ införlivas, det vill säga att varje elevs skolgång ska vara lika värdefull – och jämförbar – med andra elevers skolgång i andra delar av landet. Läroutbildningen blir härigenom ett odisku-

6) Wetterberg, 2006, s. 24

7) Ibid.

8) En nyligen publicerad studie från Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU) visar att eleverna presterar sämre om de har utbildade lärare, varför det också bör vara rimligt att anta att det kan finnas en gradskillnad i elevernas resultat mellan att ha en lärare som inte har en utbildning alls till en lärare som har Sveriges bästa utbildning. Se Andersson, 2007, s. 9-13; 18-22; passim.

9) Larsson, 2002, s. 60, efter riksdagsprotokoll 1989/90:42. Se även Wahlström, 2002 för ett vidgat resonemang om kommunaliseringen.

10) "Utbildningen skall inom varje skolform vara likvärdig, varhelst den anordnas i landet", Skollagen 1 kap § 2 (1985:1100).

tabelt samhällsintresse, inte bara för det/de statsbärande partiet/partierna, utan likväl för gemene man som har barn eller ungdomar i det svenska skolväsendet. Med andra ord att alla elever oavsett hemort bereds möjlighet att tillskansa sig en minst lika bra utbildning som elever i andra delar av landet och som ger dem samma möjligheter att ta sig vidare i livet, både inom arbetslivet och i den högre utbildningen.

Låt oss med detta i minnet återgå till Wetterbergs farhåga att A- och B-lärosäten kan komma att utvecklas inom den svenska högre utbildningen. Vilket genomslag skulle detta få i det svenska skolväsendet?

Lokalisering

De två senaste lärarutbildningsreformerna har båda föregåtts av gediget utredningsarbete. Båda utredningarna, LUT och LUK,¹¹ har också haft som uppdrag, specifikt angivet i direktiven, att se över dimensioneringen av lärarutbildningen. LUT hade därtill i uppdrag att se över dess lokalisering.

I sin utredning diskuterar LUT ingående de för- och nackdelar olika lokaliseringslösningar av lärarutbildningen kan ha och de anser att det i huvudsak är två aspekter som bör beaktas i dessa diskussioner. Dessa är om utbildningen ska koncentreras till ett begränsat antal orter eller om den ska spridas till så många orter som möjligt.

Det som talar för en koncentration är enligt LUT bland annat att det skulle möjliggöra en betydande ansamling av resurser för bland annat forskning och utvecklingsarbete, ”såväl vad gäller praktisk pedagogik som ämnesteorier”¹². Stora utbildningsenheter skulle också kunna innebära en möjlighet till fler kvalitativa specialiserings- och fördjupningsalternativ då en koncentration av kompetens såväl bland lärarutbildare som studenter möjliggör en reell kvalitet. Vidare anser LUT att en koncentration skulle göra utbildningsorganisationerna mindre känsliga om studerandeunderlaget minskar, vilket skulle ge stabilitet och långsiktighet.¹³

För en spridning av lärarutbildningen talar enligt LUT främst det regionalpolitiska argumentet; en spridning verkar positivt på de orter som har utbildning när det gäller arbetsmarknad, utbildningsnivå hos befolkningen och liknande. På samma vis innebär en utlokalisering ett breddat rekryteringsunderlag för utbildningarna och en ökad åtkomlighet för studenterna. En viktig effekt som en utlokalisering kan ha enligt LUT är att lärartillgången i landet kan bli jämnare, ”eftersom många lärare är benägna att söka tjänst inom den region där de fått sin utbildning”.¹⁴

LUT drar slutsatsen att beslut om lokalisering av lärarutbildning bör ta båda dessa aspekter i beaktning:

... såväl fördelarna med en viss koncentration som önskemålet om spridning [bör] beaktas. Lärarutbildning bör anordnas på så många orter som möjligt, men studerandeunder-

11) SOU 1978:86 och SOU 1999:63.

12) SOU 1978:86 s. 404.

13) Efter SOU 1978:86 s. 404.

14) SOU 1978:86 s. 404.

laget på den enskilda orten måste vara tillräckligt för att ett rimligt antal specialiserings- och fördjupningsalternativ skall kunna erbjudas de studerande [...] och för att lärarutbildarlaget skall få en tillräckligt allsidig sammansättning.¹⁵

I sin utredning lade LUT grunden för den nya grundskolläroverutbildningen som senare blev verklighet. Deras förslag till lokalisering av utbildningen är exempel på i vilken storleksordning de då rörde sig. De ansåg att det i huvudsak fanns tre alternativ för lokalisering av den nya utbildningen, dessa är vid: 1) tolv, 2) tretton eller 3) femton utbildningsorter.¹⁶ Detta förslag grundar de på den då rådande situationen i Sverige. Klassläroverutbildningen gavs redan då vid femton läroverhögskolor varav de sex så kallade "stora läroverhögskolorna" också anordnade ämnesläroverutbildning.¹⁷ Intressant att notera i detta sammanhang är att läroverutbildning för närvarande ges vid cirka 26 orter (inklusive filialorter), det vill säga vid dubbelt så många orter som i LUTs förslag (2) ovan.¹⁸

Om vi väger samman LUTs ovan givna argument för utlokalisering – att studenterna oftast önskar söka tjänst där de läst sin utbildning – med Wetterbergs farhåga att nuvarande osystematiska resursanvändande i den högre utbildningen hotar att leda till A- och B-lärosäten, så leder det också till de oönskade konsekvenser för eleverna med en läroverutbildning, och skola, som inte är likvärdig. Det kan exemplifieras på följande vis:

En betydande del av de utbildningsorter som erbjuder läroverutbildning är regionala högskolor eller universitet. Om vi tar Högskolan i Jönköping som exempel så förhåller det sig så att, grovt räknat, cirka 1/3 av studenterna på Jönköpings läroverutbildning kommer från Jönköpings kommun. Ytterligare 1/3 kommer från Jönköpings län och den sista tredjedelen kommer från övriga Sverige.¹⁹ Således kommer cirka 66 procent från Jönköpingsregionen. Av dessa kan vi gissa oss till att kanske 85-90 procent också kommer att bli yrkesverksamma i regionen. Vi kan då tänka oss följande: Om vi har två läroverutbildningar, en vid Högskolan A och en vid Högskolan B, där läroverutbildningen vid Högskolan A är Sveriges bästa och Högskolan B Sveriges sämsta, som båda utexaminerar 500 studenter över ett antal år, så kommer 297 av landets bäst utbildade lärare att ställas till Högskolan As regions förfogande för anställning samtidigt som 297 av landets sämst utbildade lärare ställs till Högskolan Bs regions förfogande. Uppenbart är att detta, mot bakgrund av IFAU:s rapport om lärarkvalitet, kan antas ge olika effekter på de olika regionernas elevers resultat, och i förlängningen deras möjligheter att själva ta sig vidare i högre utbildning och i arbetslivet.²⁰

15) SOU 1978:86 s. 404.

16) Ibid. s. 405.

17) Det sviktande studerandeunderlaget i mitten av 1970-talet resulterade dock i att klassläroverutbildningarna i Falun, Kristianstad och Uppsala upphörde.

18) Siffrorna beror lite på hur man räknar. Stockholm kan exempelvis ses som en "ort", som i den angivna siffran, men har ett flertal olika läroverutbildningar lokaliserade på olika platser på orten. Räknat till antalet lärosäten är därför siffran närmare kring 30.

19) Enligt uppgift från Jenny Rudstam, ordförande för Studerande Pedagoger i Jönköping (SPJ), höstterminen 2006. Liknande siffror – och samma rörelsemönster bland studenter – presenteras i Studentliv, nr 2 2007 "Läget lockar". Artikelns baseras på en undersökning bland 1 000 studenter där dessa tillfrågats varför de studerar där de gör. Var fjärde svarar "för att högskolan låg nära hemorten" (bland de tillfrågade över 35 år var sjunde) och var tredje för att de "vill vara nära vänner, partner och släkt".

20) IFAUs rapport anfördes i not 8 ovan. Se Andersson, 2007, s. 9-13; 18-22; passim.

Bristerna i lärarutbildningen

Den nya lärarutbildningen har utsatts för väldigt skarp kritik från många håll, inte minst från Högskoleverket. Kritiken har huvudsakligen gällt områden som flexibiliteten i utbildningen, de låga kravnivåerna på både kurser och examensarbeten,²¹ otydlig progression och organisatoriska brister som exempelvis medför för få forskarutbildade lärare i utbildningarna.

Flexibilitet och kvalitet

Framväxten av många av dessa brister ska förstås inte ses som ett blyxtverk i och med 2001 års lärarutbildningsreform; tankarna om flexibilitet i lärarutbildningen har funnits under en längre tid. Redan LUT presenterar denna tankegång i det avsnitt i slutbetänkandet som behandlar dimensioneringen av utbildningen. De menar att *”Ju mer specialiserad lärarutbildningen är, desto större brist- och överskottsproblem skapas genom dessa växlingar [i barnkullarna]”*.²²

Detta är en tanke som också återkommer tydligt i slutbetänkandet från LUK, men också med vissa avgörande tillägg. Bland annat menar LUK att om studenterna under sin utbildning kan göra mer successiva val, det vill säga att de inte från start av sin utbildning bestämmer ålders- och ämnesinriktning samt bredd eller fördjupning, så kommer de att på ett smidigare sätt kunna anpassa sig efter arbetsmarknadens kommande behov, snarare än att behöva förlita sig på osäkra femårsprognoser när de börjar utbildningen. Till detta tillför också LUK en tanke på vilken central roll det allmänna utbildningsområdet kommer att kunna spela för att bemöta dimensioneringsproblemet. I slutbetänkandet menar LUK att:

*De gemensamma kompetenser som studenterna får via det allmänna utbildningsområdet innebär på sikt också att de på ett annat sätt kan röra sig mellan olika skolformer eller åldersgrupper. I många fall torde det kräva viss kompetensutveckling men systemet med inriktningar och specialiseringar som kan läggas till den tidigare utbildningen gör att det inte behöver vara så omfattande vidareutbildning som dagens examensbeskrivningar kräver.*²³

En av kommitténs slutsatser utifrån detta, och som återkommer som en principiell utgångspunkt för kommitténs förslag, är att:

*Lärarutbildningen [måste] bli mer flexibel för att bättre kunna svara mot de behov som genereras av en målstyrd skola i ett samhälle i allt snabbare förändring. Förskola, förskoleklass, skola, fritidshem och vuxenutbildning behöver lärare som kan komplettera varandra och samverka i syfte att utveckla verksamheten och uppnå målen. Det krävs därför en lärarutbildning som utbildar en mångfald av olika lärare som dels har en gemensam kärna av kunskaper, dels har många olika kunskapsprofiler.*²⁴

21) Utöver tidigare anförda rapporter från Högskoleverket, se explicit Högskoleverket, 2006c samt Franke et al, 2006.

22) SOU 1978:86 s. 403.

23) SOU 1999:63 s. 319.

24) Ibid. s.16f. Vår kursivering.

Tydligt är att LUK också ser framför sig att det behövs en bredare kompetens bland lärarna så att de, inom ramen för sin – oftast – kommunala anställning, kan röra sig mellan alla de tidigare särskilda åldersbaserade verksamhetsområdena inom skolan. En sådan bredare kompetens, där alla lärare kan ”komplettera varandra”, skulle då möjliggöra smidigare anpassning till barnkullarnas skiftande storlekar. Dessa nya delar i lärarutbildningen, tillsammans med den minskade generella specialiseringen för de olika lärarkategorierna, har inneburit att tid måste ha tagits från andra delar av lärarutbildningen. Många kritiker, däribland Lärarnas Riksförbund, har menat att denna tid har tagits från ämnesstudierna, något som Högskoleverket håller med om.²⁵ Åter andra kritiker har menat att det inte är orimligt att tolka denna minskade specialisering inom lärarutbildningen, mot bakgrund av hur dåvarande Kommunförbundet ställde sig till reformen, som frukten av ett tydligt arbetsgivarperspektiv.²⁶

Den flexibilitet som finns i nuvarande lärarutbildning, menar Högskoleverket, har lett till en bristande progression i lärarutbildningen. Dels i utbildningen som helhet då många studenter läser olika delar av utbildningen vid olika tillfällen med olika lärare vilket försvårar en fördjupning och en helhetsbild på utbildningen, och dels – och kanske främst – i det allmänna utbildningsområdet (AUO), som får ses som resultatet av viljan att lärare ska kunna ”samverka” och ”komplettera varandra”, vars tvärvetenskap bland annat kritiserats för dess fragmentariska innehåll.²⁷

Likvärdighet

Flexibiliteten i utbildningen har också lett till andra betydande problem som uppmärksammats på olika håll. Högskoleverket påpekar att flexibiliteten i utbildningen, tillsammans med lärosätenas stora autonomi i organisering och dimensionering, har lett till stora variationer över landet bland utbildningarna:

Variationen mellan lärosätena är betydande, både enligt styrdokumentet och enligt studenternas uppfattning om vad som behandlats i undervisningen. Bristen på struktur och styrning innebär att utbildningens innehåll blir beroende av de enskilda lärarna.²⁸

Denna slutsats, att ”utbildningens innehåll blir beroende av lärarna”, måste ur ett likvärdighetsperspektiv ses som djupt oroande då en av grundtankarna med den senaste reformen var att skapa en lärargemensam kunskapsbas genom det allmänna utbildningsområdet. Dagens lärarutbildning skapar inte de förutsättningar för ett likvärdigt skolväsende som många, inte minst kommunaliseringsförespråkarna, hade tänkt sig att den ska göra.

25) Högskoleverket, 2005, s. 17 samt Larsson, 2002, s. 72-83. Det finns dock de som inte delar denna uppfattning, som menar att ämnesstudierna kvarstår i samma utsträckning samt näst intill ökat för vissa lärarkategorier. Se Fejan Ljunghill och Svensson, 2006, s. 54-77.

26) Larsson, 2002, passim.

27) Se Lärarnas Riksförbund, 2007, avsnittet ”Det allmänna utbildningsområdet – lärarutbildningens sorgebarn” s. 20-29 och Högskoleverket, 2005, s. 12f; 169-172.

28) Högskoleverket, 2005, s. 14. I rapporten Studentspegeln undersöks hur studenter själva bedömer sina utbildningar med avseende på vissa särskilda områden. Även denna undersökning visar samma tendenser då lärarstudenternas svar ger en bild av en ej likvärdig lärarutbildning. Se Högskoleverket, 2007a, ”Dimensioner – Lärarutbildning vid vissa lärosäten”.

Som det har påvisats tidigare så anser Högskoleverket att det ”behövs en högre grad av profilering, samverkan och koncentration” av den högre utbildningen, samt ”en bättre anpassning till arbetsmarknadens behov”.²⁹ Dessa slutsatser är generella för den högre utbildningen, men de går också att direkt applicera på lärarutbildningen: Flexibiliteten inom utbildningen på orterna, tillsammans med lärosätenas frihet att lägga upp utbildningen, har lett till att det vid en översyn gått att finna inte mindre än 379 olika lärarexamina bland nyexaminerade lärare; nyexaminerade som i mycket stor utsträckning inte funnit tjänster som matchar deras ”kunskapsprofiler”.³⁰

Tillsammans med detta sker det också i skrivande stund en markant överproduktion av lärare. Högskoleverket räknade inför läsåret 06/07 med att det skulle behövas 3 300 grundskollärare år 2010. Antalet utexaminerade uppskattas till 3 800 per år varför det råder ett överskott på grundskollärare. Motsvarande siffror för gymnasielärare beräknas till ett behov av 1 600 lärare till 2011 vari antalet utexaminerade beräknas till drygt 4 600 lärare per år; tillgången kommer därför att ”öka mycket snabbare än efterfrågan”.³¹ Denna oplanerade utexaminering av lärare, tillsammans med de kritiserade kravnivåerna både för antagning till utbildningen och inom utbildningen i sig, måste ses som resultatet av ökad decentralisering av ansvaret för utbildningarna samt det kvantitetsinriktade resurstilldelningssystemet.

För få disputerade lärarutbildare

En kritik mot lärarutbildningen i allmänhet, men mot ett flertal lärosäten med lärarutbildning i synnerhet, har varit att för få lärarutbildare har genomgått forskarutbildning. Denna kritik har dock riktats mot hela den högre utbildningen, men den utgör ett särskilt problem för lärarutbildningen.³² Utöver eventuella demografiska problem i arbetskraften, som finns bland alla universitets- och högskolelärare, kan orsaken till problemen med lärarutbildningen också vara implementeringen av 2001 års lärarutbildningsreform:

Inför reformen gavs en generell examensrätt till alla lärosäten som då hade någon form av lärarutbildning. Det innebar att lärosäten som tidigare enbart haft till exempel förskolläro- och fritidspedagogutbildning nu har utvidgat sitt utbud till att omfatta även utbildning mot grundskolans tidigare år eller mot gymnasieskolan, trots att ämneskompetensen i en del fall är så pass svag att lärosätena antagligen inte skulle beviljats någon examensrätt om de ansökt om detta nu.³³

Enligt Högskoleverket måste dessa lärosäten ”pröva sina förutsättningar att svara mot kraven på god kvalitet i lärarprogrammet och anpassa sitt utbud därefter”.³⁴ En adekvat fråga i sammanhanget är om detta är en tillräcklig åtgärd för att kvalitetssäkra all lärarutbildning? Högskoleverket har i flera av sina granskningsrapporter påpekat dessa brister och åtgärder har vidtagits, dock ej i tillräcklig utsträckning.³⁵

29) Högskoleverket, 2005, s. 12.

30) Lärarnas Riksförbund, 2007, s. 18.

31) Högskoleverket, 2006b, s. 42-45. Siffrorna baseras på beräkningar från Prognosinstitutet. För förskollärare ser situationen annorlunda ut där ett underskott väntas. Detta är dock mer svårprognostiserat då förskolläro- och fritidspedagogutbildningen är nyinordnad i lärarutbildningen (Ibid. s. 40f). Se även SACO, 2006, s. 26.

32) ”Andelen disputerade lärare är mindre än hälften vid de flesta universitet och högskolorna, ibland neråt 20 procent.” Wetterberg, 2006, s. 12.

33) Högskoleverket, 2005, s. 168.

34) Ibid.

35) Högskoleverket, 2007b, passim.

LR Studs förslag - för ökad kvalitet och likvärdighet

Det är oroande att det finns så många problemområden inom nuvarande lärarutbildning och det är likaså oroande att problemen återfinns inom så många olika delar och aspekter av utbildningen, från innehållsfrågor till organisations- och kvalitetsfrågor. Det är LR Studs mening att en lärarutbildningsreform är nödvändig, bland annat för att se över frågor som den verksamhetsförlagda utbildningen, progressionen och kvaliteten i det allmänna utbildningsområdet, kravnivåerna för ämnesstudier och likvärdigheten i utbildningen.

Detta är dock inte tillräckligt. Det finns också enligt LR Stud, som detta underlag visar, ett trängande behov av att se över dimensioneringen, lokaliseringen och organiseringen av lärarutbildningen. Det är LR Studs mening att det tydligt visat sig att dessa delar har en avgörande inverkan på utbildningens kvalitet.

Nedan presenterar vi tre av våra förslag för att förbättra lärarutbildningen, för en ökad kvalitet och likvärdighet!

Halvera antalet lärosäten med lärarutbildning

En halvering av antalet lärosäten med lärarutbildning frigör resurser som kan investeras i en ökad kvalitet för lärarutbildningen som helhet.

Det behövs en koncentration och specialisering av lärarutbildningen. Det behövs lärosäten med en hög andel disputerade lärarutbildare, med egna professurer och forskningsprogram inom de inriktningar som ges – såväl inom utbildningsvetenskap som inom ämnesdidaktisk forskning. Det behövs lärosäten som är stora nog att klara av att upprätthålla kvaliteten även om studerandeunderlaget skiftar. De måste också kunna stå emot trycket att sänka kravnivåerna inom utbildningen. Det behövs lärosäten med examensrätter de gjort sig förtjänta av och det behövs en likvärdig lärarutbildning.

En halvering av antalet lärosäten, tillsammans med ett förändrat resurstilldelningssystem, kan bidra till att uppnå detta.

Minska antalet utbildningsplatser

Den stora autonomi för lärosätena, tillsammans med att de tilldelas resurser per godkänd student, har kraftigt ökat antalet utbildningsplatser. Dessutom bidrar nuvarande system till att kravnivåerna sjunker dels inom utbildningen och dels till själva utbildningen. Detta har lett till att det i nuläget utexamineras fler lärare än vad arbetsmarknaden kräver. Att så många lärare utexamineras är en följd av att kravnivåerna är för låga.

En halvering av antalet lärosäten med lärarutbildning tillsammans med ett minskat antal utbildningsplatser skulle höja sökandetrycket på utbildningarna vilket skulle omöjliggöra för lärosätena att sänka antagningskraven till utbildningarna samt kravnivåerna inom utbildningarna.

Upprätta ett tydligt och ansvarsfullt huvudmannaskap

Läroarbilden är ett av statens tydligaste instrument för att skapa och upprätthålla ett likvärdigt skolväsende. Detta kräver dock att läroarbilden är likvärdig i sig. Nuvarande autonomi för universitet och högskolor med läroarbilden ger inte ett tillräckligt helhetsgrepp över läroarbilden utan skapar en grundstruktur som i sig bidrar till en olikvärdig läroarbilden.

En tydligare styrning av läroarbilden, såväl när det gäller innehåll som dimensionering av utbildningen, möjliggör långsiktighet och ökad likvärdighet.

Referenser

Offentligt tryck

- Högskoleverket. (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor. Del 1: Reformuppföljning och kvalitetsbedömning*. Rapport 2005:17 R.
- Högskoleverket. (2006a). *Arbetsmarknad och högskoleutbildning 2006*. Rapport 2006:28R.
- Högskoleverket. (2006b). *Högskoleutbildningarnas dimensionering. Ett planeringsunderlag inför läsåret 2006/07*. Rapport 2006:6 R.
- Högskoleverket. (2006c). *Examination med kvalitet – en undersökning av examinationsförfarandet vid några svenska högskolor*. Rapport 2006:45 R.
- Högskoleverket. (2007a). *Studentspegeln*. Rapport 2007:20 R.
- Högskoleverket. (2007b). *Hur har det gått? En slutrapport om Högskoleverkets kvalitetsgranskningar 2001-2006*. Rapport 2007:31 R.
- Riksdagsmotion 2006/07:Ub339, "Det livslånga lärandet". Kerstin Engle (s) et.al. (<http://www.riksdagen.se>). (2007-04-12).
- SOU 1978:86. *Lärare för skola i utveckling*. Stockholm: Liber Förlag.
- SOU 1999:63. *Att lära och leda. En lärarutbildning för samverkan och utveckling*. Stockholm: Fritzes.

Övriga referenser

- Andersson, Christian. (2007). *Lärartäthet, lärarkvalitet och arbetsmarknaden för lärare*. Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering (IFAU). Rapport 2007:5.
- Fejan Ljunghill, Lena & Svensson, Sten. (2006). *Motbok – om det ideologiska sveket mot skolan*. Pedagogiska Magasinets skriftserie, nr 5. Stockholm: Lärarförbundets Förlag.
- Franke, Sigbrit. et al. (2006). "Var fjärde examinerad lärare borde ha blivit underkänd". *Dagens Nyheter*. (2006-11-28).
- Johansson, Ylva. (2007). "Vårt parti har misslyckats att ge skolan rätt fokus". *Dagens Nyheter*. (2007-04-14).
- Larsson, Hans Albin. (2000). *Skola eller kommunal ungdomsomsorg?* Stockholm: SNS Förlag.
- Lundby-Wedin, Wanja & Fjelkner, Metta. (2005). "Regeringen måste slopa målet att hälften ska till högskolan". *Dagens Nyheter*. (2005-12-27).
- Lärarnas Riksförbund. (2007). *Lärröster om den nya lärarutbildningen*. Rapport från Lärarnas Riksförbund (Forum för lärarutbildning och utbildningsvetenskaplig forskning). Stockholm: Lärarnas Riksförbund.
- Preis, Eva-Lis & Nordh, Sture. (2006). "Kunskap är nyckeln till framtiden". (<http://www.lararforbundet.se>). (Publ.2006-08-11).
- Rehnberg, Ylva. (2007). "Läget lockar". *Studentliv nr 2 2007*. Stockholm: TCO.
- SACO. (2006). *Framtidsutsikter för 90 akademikerkyrken. En sammanställning av hur SACOs förbund ser på arbetsmarknaden 2011*. Stockholm: SACO.
- Wahlström, Ninni. (2002). *Om det förändrade ansvaret för skolan. Vägen till mål- och resultatstyrning och några av dess konsekvenser*. Örebro: Universitetsbiblioteket.
- Wetterberg, Gunnar. (2006). *Ny kurs för gymnasiet och högskolan*. Stockholm: SACO.

LÄRARNAS
RIKSFÖRBUND

STUDERANDEFÖRENING